
ЮЗУ „НЕОФИТ РИЛСКИ“-БЛАГОЕВГРАД
СТОПАНСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ФИНАНСИ И ОТЧЕТНОСТ“

РЕЦЕНЗИЯ

от Доц. д-р Елена Велкова СТАВРОВА, ЮЗУ “Неофит Рилски“

за дисертационния труд на

Александър Делян Александров

на тема

**ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ФИСКАЛНАТА И ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА
ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ ЦИКЪЛ НА БЪЛГАРИЯ**

представен за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Област на висше образование – 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление – 3.8. Икономика

Докторска програма – Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

2. Актуалност на темата на дисертацията

Темата на дисертационния труд е актуална и значима в теоретичен и в практико-приложен план. Тя обхваща постиженията на научната мисъл по отношение на бизнесцикъла и възможностите да бъде изследван. Дискусията по тази тема, както в научната литература, така и сред политици, експерти и журналисти, е в самото си начало и затова съществуват много отворени въпроси. Този факт от своя страна дава широко поле за лична изява на Александър Александров, от което той се е възползвал в много голяма степен. При голямото разнообразие от научни, политически и практически въпроси за бизнесцикъла като явление, авторът е избрала да анализира и обобщи проблемите по оста: теоретична основа - бизнесцикъл – методи за оценка на бизнесцикъла – въздействията на фискална и икономическа политика върху бизнесцикъла – бизнесцикъл на Р. България и неговото синхронизиране с бизнесцикъла на Европейския съюз. Ориентиран по тази ос, дисертационният труд отговаря на необходимостта от едно преосмисляне на бизнесцикъла и в частност

възможностите за неговото използване за провеждане на ефективна икономическа и фискална дисциплина. Темата е изключително актуална и от гледна точка на догонващата стратегия, която България трябва да прилага за да скъси разликата в изоставането на страната спрямо средните равнища на БВП /Глава от населението, доходи от труд, производителност на труда и жизнен стандарт в Европейския съюз.

3. Познаване на темата и проблема – обект и предмет на дисертацията и умения за академична работа

Докторантът Александър Александров притежава необходимите теоретични познания по основната тема на изследването – концепцията за ролята на бизнесцикъла за България и фискалните и монетарните възможности за въздействие върху него в условията на българския паричен съвет. В дисертационния труд той демонстрира широка литературна осведоменост и критичен поглед към използвания широк кръг от първични вторични информационни източници. Показал е аналитични умения да разбира, интерпретира и систематизира разглежданите икономически теории, борави умело със специфичната терминология.

Александър Александров притежава необходимите умения да събира и обработва емпиричен материал, да прилага класически статистически и иконометрични методи за изследвания и анализ и правилно да интерпретира получените резултати, да стига до логични обобщения. Той е успял да вникне дълбоко в проблемите на теоретичните аспекти и научното интерпретиране на бизнесцикъла като обект на изследване в съвременната държава в периода след последната финансова и икономическа криза.

Демонстрира способности да извършва самостоятелно емпирично изследване чрез използване на методите за иконометрично интерпретиране на големи бази данни. Александър Александров е запознат много добре с механизма на възможностите, които предлага синхронизирането на бизнесцикъла с общия бизнесцикъл на Евроразоната за догонващия потенциал на въздействието на фискалната и парична политика върху динамиката на бизнесцикъла.

4. Методика на изследването и ограничения

Методиката на дисертационното изследване включва: критичен анализ и класификация на теоретичните знания за бизнесцикъла, използваните и известни към момента в научнотопознание методи и формулира предимствата и недостатъците им за неговата оценка и други. Използвани са методите на иконометричния анализ на големи бази данни, индукция и дедукция, както и класически методи на статистически анализ на емпирични данни. Приложени са и техниките на контент анализа в анализа на методите за оценка на бизнесцикъла.

В заключение определено може да се твърди, че избраният методологичен апарат от докторанта, с характеристики на интердисциплинарен подход, съответства напълно на поставената основна цел в дисертацията и на изследователските задачи за нейното постигане.

Въведени граничения в дисертационния труд.

В дисертационния труд липсват въведени ограничения за обхват във времето и икономическото пространство за провеждане на изследването.

В методологическата част не е представена в достатъчно добра степен актуалността на изследването

5. Характеристика и обща оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд на докторанта Александър Александров е в обем от 180 страници, в това число текст от 162 страници и библиография – 18 страници. Библиографията включва източници на кирилица, на латиница и интернет източници.

Заглавието на разработката напълно съответства на съдържанието на дисертационния труд.

Наименованията на отделните глави, параграфи и под-параграфи съответстват на съдържанието в тях.

Обектът и предметът на изследване в дисертационния труд са ясно формулирани.

Обект на изследване е икономическият цикъл на България. Предмет на изследването са възможностите за фискално и монетарно въздействие върху бизнес цикъла на България в условията на паричен съвет.

Изследователската теза, записана като основна в условията на българския паричен съвет възможностите за управление на икономическия цикъл са ограничени, но такива съществуват.

Липсва формулирана научна хипотеза на изследването и поради това оценката на разработката се основава на оценка на реализираните успешно поставени задачи.

Като Цел на дисертационния труд са посочени: да се идентифицират основните детерминанти на бизнес цикъла на България и фискалните и монетарните възможности за въздействие върху него в условията на българския паричен съвет.

За постигане на тази цел докторантът си поставя 14 конкретни изследователски задачи (стр. 7), изпълнението на които да доведе до изпълнение на изследователската теза.

В структурно отношение дисертацията се състои от увод, три глави (с обособени в тях параграфи и под-параграфи), заключение и списък на използваната литература.

Макар на пръв поглед избраната структура формално да повтаря „стандарта“ на повечето докторски дисертации, тук логиката е друга. Следва се посочената по горе логическа ос: «теоретична рамка – основни теории, посветени на бизнесцикъла, методите за неговото оценяване и използването на инструментите на паричната и фискална политика за въздействие върху бизнесцикъла.»

Изложението на дисертационния труд е подчинено на един предварително замислен план за постигане на поставената цел и задачи и на последователно доказване на издигнатата научна теза и хипотеза. Тази логическа последователност включва: 1) Изграждане на теоретичната рамка на дисертационния труд чрез: анализ на основните теории за бизнесцикъла (стр. 9 – 83); анализ на основните методи за оценка на бизнесцикъла (стр. 84 -121); 2)

Възможности за използване на инструментите на фискална и парична политика за въздействие и коригиране динамиката на основните компонентни характеристики на - бизнесцикъла (стр. 122 -135). 3) Възможности за фискални и монетарни въздействия върху бизнесцикъла на България (стр. 136 - 146); 4) Емпирична оценка на сближаване на бизнесциклите на България и Европейски съюз (стр. 149.156)

Обобщените оценки на за дисертационния труд на Александър Александров могат да се изразят в следните няколко пункта:

1) Дисертацията е насочена към един все още малко изследван, но изключително актуален проблем за формирането на догонващи политики в икономическото развитие с прилагането на фискални и парични инструменти.

2) Трудът има добре изградена теоретична основа – подбрани и разяснени са основните икономически теории и понятия, касаещи бизнесцикъла като икономическа категория и включването му в политики за догонващо развитие в рамките на ЕС. Всички дефиниции на основни понятия като фискална политика, монетарни инструменти, са умело използвани от автора в контекста на съдържанието на разработката.

3) Налице е съответствие между заглавието на дисертацията и структурата и съдържанието на самия научен труд. Заключение е логичен завършек и коректно обобщение на направените изводи и постигнати резултати от изследването.

4) Дисертационният труд има ясно и точно формулирани предмет и обект, изследователка теза , цел и задачи.

5) Налице е умело подбран иконометричен инструментариум и успешно приложена методология на изследването.

6) Стилът на изложението е научен и едновременно с това точен, ясен и достъпен за четене и разбиране от широк кръг лица.

Посочените характеристики и положителни оценки на дисертационния труд на Александър Александров позволяват той да се определи като едно напълно завършено научно изследване по един актуален и значим обществен въпрос.

6. Научни приноси на дисертационния труд

1. Направен е преглед и са систематизирани както теоретичните виждания за бизнес цикъла на следните икономически школи и направления: класическа икономическа школа, австрийска икономическа школа, кейнсианска икономическа школа, монетаристка икономическа школа, школа на рационалните очаквания, школа на реалните бизнес цикли и новокейнсиански теории за бизнес цикъла, но и обстойно са анализирани прилаганите досега инструментариуми при оценка на бизнесцикъла.

2. Създаден е модел за прогнозиране на фазите на бизнес цикъла на България въз основа на данни за периода първо тримесечие на 2000 – второ тримесечие на 2016 г. чрез метода логистична регресия. Високата прогнозна ефективност на модела показва, че логистичната регресия е добър метод за прогнозиране на бизнес цикъла и може да даде насоки за определянето на икономическата политика на държавни институции и частни икономически субекти.

3. На основата на методите логистична регресия и метода на най-малки квадрати са оценени възможностите за фискални и монетарни въздействия върху бизнес цикъла на България. Оценката е направена за периода първо тримесечие на 2000 – второ тримесечие на 2017 г. В условията на българския паричен съвет опитите за провеждане на дискреционна макроикономическа политика за смекчаване на цикличните колебания са обречени на неуспех. Причината е, че измененията на фискалните и монетарните параметри поражда повече флуктуации на стопанската активност, отколкото изглеждат.

4. На основата на метода векторна авторегресия (VAR) е оценена готовността на България за членство в Еврозоната от гледна точка на бизнес цикъла. Оценката е направена за периода от първото тримесечие на 2000 г. до четвъртото тримесечие на 2017 г. Резултатите сочат за сериозни емпирични доказателства, че икономическият цикъл на България е силно корелиран с този на ЕЗ. От гледна точка на синхронизацията на бизнес циклите нашата страна е готова за приемане на единната европейска валута. Високата степен на сходство между икономическите цикли на България и ЕС минимизира вероятността от асиметрични шокове и гарантира, че паричната политика на ЕЦБ ще има антициклично, а не проциклично въздействие върху българската икономика.

5. Приложени са два нови подхода за оценка на потенциалното производство, комбиниращи производствена функция на Коб-Дъглас и статистически филтър на Ходрик-Прескот. Потенциалният брутен вътрешен продукт и отклоненията от него са оценени с годишни и тримесечни данни, съответно за периода 2000 – 2016 г. и първо тримесечие на 2000 г. – трето тримесечие на 2017 г. Трудностите, свързани с определянето на потенциалната заетост при използването на производствена функция като подход за оценка на потенциалното производство, се преодоляват успешно чрез използването на статистически филтър. Характерните за статистическите филтри проблеми – липсата на връзка на добитата чрез тях оценка с реалната структура на икономиката, се решават чрез съчетаването им с производствена функция.

7. Преценка на публикациите по дисертационния труд

По темата на дисертационния труд Александър Александров има 11 публикации, от които:

- 2 участия (в страната и в чужбина) в колективни монографии;
- 5 самостоятелни публикации;
- 4 публикации в съавторство с гл.ас. д-р Иван Тодоров.

Представените публикации съдържат част от идеите, изводите и препоръките, развити по-широко и задълбочено в дисертационния труд. Това означава, че тези идеи на Александър Александров са придобили публичност и са били обект на критична оценка от страна на читателите, проявяващи интерес към тази област.

Прави впечатление, че основните публикации, в които се извършват изследователски действия – върху бази данни за Република България и сравнителното изследване с ЕС, и съответно се правят приносните резултати, са в съавторство, но не са представени протоколи между двамата автори за разпределението на приноса на двамата, а това оставя неизяснен приноса на

докторанта.

Не са представени данни за цитиране на публикациите на Александър Александров.

8. Лично участие на докторанта

Рецензираният дисертационен труд е лично дело на докторанта и получените резултати са негова лична заслуга.

9. Автореферат

Авторефератът е в обем от 42 стандартни страници, включително приноси в дисертационния труд и списък на публикациите на докторанта. Авторефератът напълно отговаря на законовите изисквания и съответства на съдържанието на дисертационния труд, като представя най-важните моменти от него обективно и коректно.

10. Критични бележки и препоръки

Към разработката бих искала да отправя и някои критични бележки:

1. При формулирането на някои мнения и становища се използват пределно категорични оценки на утвърдени научни школи в икономическата наука и техните последователи, например : «Провал на Кенсианците» (68 страница), «Недостатъчно добрата теоретична обосновааност на монетаристите» на същата страница. Такива оценки в разработка от такъв ранг не звучат убедително, тъй като времето е подложило на достатъчно преоценки приноса на тези водещи в икономическата науки школи.

2. Пространното описание на теории и методи за анализ не е оставило място за дори кратък исторически преглед, както и основните фактори предизвикали различни типове бизнесцикли в индустриалната история на човечеството.

3. Едва на 105 страница присъства период като дължина на времевиче редове , които обхваща изследването.

4. Някои от таблиците, обхващащи понякога две и повече страници биха могли да се изнесат в приложения.

5. Наименованията на някои от променливите биха могли да бъдат по-прецизно формулирани:

- използваното «Жилищно строителство» - по-уместно би било променливата да се формулира като «издадени разрешителни за строеж», което по българската статистика трябва да даде доказателство за икономически растеж. Би могъл да се има предвид още един показател като «закупени нови автомобили», който се следи също внимателно. В САЩ, например, такъв показател е «новоразкрити работни места», който се наблюдава от ФЕД.

- Променливата «Задължителни минимални резерви в БНБ» не изчерпва резервите на системата. Те са само компонент. По-коректно би било използването като променлива «Резерви на финансовата система», като така ще се отчетат ресурсите, които са натрупани и в другите нейни клонове.

6. Използването на променливата «динамика на цените на акциите» е повече в зоната на прилагането на един вече използван инструментариум, отколкото достатъчно добър информационен носител, имайки предвид ролята на регулирания пазар за разпределение на ресурси у нас.

Считам за необходимо да отбележа, че изследването на един толкова

важен аспект от функционирането на икономическата система като системността на колебанията под въздействието на ендеогенни и екзогенни за системата процеси би трябвало да се основава на значително по-солидна база от данни. Най-дългия период, върху който се тестват различни комбинации от променливи е 16 години – 2000 – 2016 година, което в исторически аспект е изключително кратък период. Тъй като в основата на анализа стоят дългосрочно наблюдавани и формирани величини като трудова заетост, лихвени проценти, то кратките срокове нямат възможност да отразят традиционно дългосрочно проявяващият се ефект и специфично-възникващи рискове, които оказват значителни ефекти като например: фалитът на КТБ, който предизвика поемането на допълнителен държавен дълг от около 10 % от БВП, но също така и бързото развитие на технологиите – дигитализация, изграждане и включване в глобални вериги за стойност, въвеждането на блокчейн технологиите, мигрантските вълни, природни катаклизми.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Дисертационният труд съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват несъмнен принос към научните изследвания на една толкова важна категория като бизнесцикъл и отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, Член 58 от Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в ЮЗУ «Неофит Рилски»-Благоевград.

Докторантът Александър Александров притежава задълбочени теоретични познания, професионални умения и компетентности по научна специалност 3.8. Икономика, направление «Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка» като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научни изследвания.

На основата на изложеното в настоящата **Рецензия**, давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от оценените по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’ на Александър Александров в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, направление Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка.

Благоевград
23 Май 2019 година

РЕЦЕНЗЕНТ:

Доц. д-р Елена Ставрова